

Il-Fluttafa

numru 120

Jannar - Frar 2014

Fenek Selvaġġ

€2 għal min mhux membru

Ħbieb Huttaf...

Il-Gawwija
Rasha Kannella
narawha komuni
fix-xitwa
speċjalment fil-
portijiet

editorjal

Kellna f'it granet keshin mhux hażin dix-xitwa. Imma hdejn l-ingazz li kellhom in-naħa ta' fuq tal-Ewropa, ix-xitwa tagħna qisha s-sajf! Hafna għasafar jafuh dan u għalhekk kull ħarifa jinżlu jfittxu l-inħawi tal-Mediterran. Jekk jibqgħu fl-artijiet tat-tramuntana jiffrizaw.

In-naħat tagħna huma iktar shan mill-Ewropa ta' fuq għax qegħdin iktar viċin tal-ekwatur (*equator*). Biex tagħqad, mhux bogħod minna hemm l-ikbar deżert shun tad-dinja – is-Saħara – u dak ikompli jsaħhan l-arja mal-Mediterran kollu. Barra minn hekk, il-baħar stess ma jhallix it-temperaturi jitbaxxew jew joghlew wisq. U Malta tgħum eżatt f'nofsu! Mhux ta' b'xejn qatt ma nlaqqtu l-estremi tat-temp.

U mhux ta' b'xejn jien u nikteb dan l-editorjal qed nisma' mit-tieqa Vjolin tax-Xitwa jgħanni kważi se toħroġ qalbu. Il-Vjolin tax-Xitwa (*chiffchaff*) jkun komuni f'Malta daż-żmien.. Għasfur daqs nitfa mingħajr kwiet f'ġismu. Dejjem jgħarrex qalb il-weraq ifittex dud u insetti. Hawnhekk għandu xalata, x'ma jkantax! Kieku baqa' l-Ġermanja jew il-Polonja jew min jaf minn fejn ġie, kieku ilu li sar *ice-cube* miskin.

L-ekwatur huwa l-usa' parti tad-dinja, l-ehxen parti tal-ballun. Pajjiżi f'dawn l-inħawi jkunu iktar shan għax ir-raġġi tax-xemx jinżlu fuqhom dirett u b'iktar qawwa.

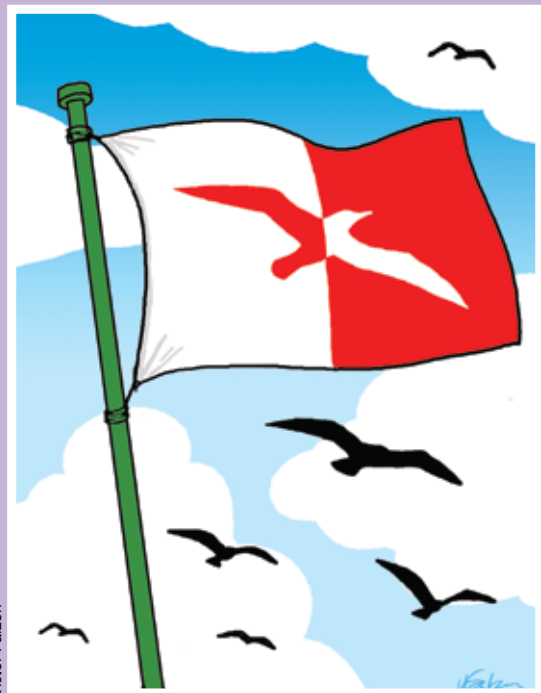

B'daqshekk kellek għalfejn tilbes ta' *weirdo*?

Aħna hawn Malta vera xxurtjati li jkollna daqshekk għasafar fil-pases u fix-xitwa, u kollu bis-saħħa tal-pożizzjoni tal-Gżejjer Maltin. Kieku pajjiżna kien x'imkien ieħor – ngħidu aħna f'nofs l-Atlantiku jew fin-North Sea – ma kienx ikun daqshekk imfittex mill-għasafar tal-passa. L-għasafar kważi jixirqilhom ikunu fil-bandiera ta' Malta :)

Il-Vjolin issa waqaf jgħanni, u floku issa hawn Sturnell qed jagħmel hooss qisu bieb iżzaqzaq! Crazy eh!

Victor
Victor Falzon
I-Editur

Victor Falzon

Mal-faċċata

Il-fenek selvaġġ (wild rabbit) huwa l-ikbar mammiferu selvaġġ ta' Malta. Probabbli mhuwiex indigenu imma kien iddaħħal Malta fl-antik, forsi mir-Rumani. Illum huwa meqjus parti mill-fawna ta' pajjiżna. Il-fenek fir-ritratt huwa żarmuġ (ferħ) ta' f'it ġimghat!

Ritratt ta' Aron Tanti

il-Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Aħbarijiet mid-Dinja	4
Il-Ġojjin	5
L-Isteppa	5
Attività	6
Intervista mal-Erika	6
Erba' Mammiferi	7
Arti u Ritratti	8
Pagna Falko	9
Pembroke	10-11

il-Kumitat

Ċentrali

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon • Victor Falzon • Felix Gerardi • Janet Gerardi

Falko

Martin Austad (kap) • Anne Marie Austad • Nicholas Galea • Timothy Micallef

il-Klabb

Klabb Huttaf huma l-membri żgħar u żgħażaġh (-18yrs) ta' BirdLife Malta. Il-Klabb jorganizza hargiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, hargiet bil-lanċa, u attivitá ambjentali. Kull xahrejn noħorġu l-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru u s-shubija hija €7 fis-sena.

il-Kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiek XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

Reg. Vol. Org. VO/0052

©BirdLife Malta, Frar 2014
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Aron Taniti

7497

Bi nhar iz-Zakak Abjad jinfirex mal-kampanja u fil-widien.

Daqshekk daħlu zizka bojod jorqdu l-Belt Valletta.

Fil-11 Jannar 2014 wara nofsinhar ingabru l-Belt Valletta grupp ta' 20 membru tal-BirdLife. Xogħolhom kien ħa jkun li jgħoddu z-zizka bojod waqt li dawn l-għasafar ikunu deħlin jorqdu.

Il-membri tqassmu madwar is-swar tal-Belt, ilkoll armati b'karta, lapes u arloġġ. U par għajnejn!

Ftit qabel il-5pm bdew jitfaċċaw iz-zizka deħlin sparati mill-kampanja. Għall-ewwel deħru waħdiet imma sa kwarta wara bdew deħlin bil-gzuz. U sa 5.35pm spiċċa kollox!

Fil-harifa jitfaċċaw Malta z-zizka bojod (white wagtail) u ħafna jibqgħu Malta għax-xitwa. Iz-zizka għandhom drawwa li filgħaxija jingabru fi gruppi biex jorqdu f'siġar kbar kennija (jgħidulu *roost*). L-ikbar roost taz-zizka bojod f'Malta huwa fis-siġar ta' hdejn il-konkatedral ta' San Ġwann fil-Belt Valletta. Il-BirdLife ilha mill-1986 tagħmel *roost counts* kważi kull sena.

Il-grupp imbagħad reġa' ltaqa' biex iqabblu n-numri u jagħmlu t-totali. B'kollox kienu għaddew 7497. Dan kien it-tielet l-ogħla total minn kemm il-BirdLife ilha tagħmel dan l-istudju. Grazzi lill-membri li ħadu sehem speċjalment lil Denis Cachia li organizza l-attività.

Ir-rekord kien 7761, fl-2009.

Ma nafox jien. Tini sodda u ttini xejn.

Gamiema fuq il-bejta, ritratt meħud Kemmuna.

44,000

Daqshekk ġbarna firem biex nippruvaw inwaqqfu l-kaċċa fir-rebbiegħa.

Skont il-liġi dan in-numru huwa kbir biżżejjed biex il-gvern jagħmel dak li jgħidulu **referendum**. X'ikun referendum?

Referendum huwa meta fil-pajjiż ikun hemm kwistjoni li flok ma jiddeċiedi fuqha l-gvern, jiddeċiedu n-nies stess billi jivvutaw iva jew le.

Il-problema tal-kaċċa fir-rebbiegħa ilha għaddejja s-snin u mhemmx li tinqata' darba għal dejjem. Għalhekk il-BirdLife u diversi għaqdiet ambjentali oħrajn ingħaqdu flimkien, ħarġu fit-toroq u l-pjazez u l-ħwienet bil-karti u bdew jiġbru eluf ta' firem. Gbarna xi 44,000 firma, u kieku bqajna għaddejin żgur konna niġbru iktar. Jidher ċar li hawn ħafna Maltin li jixtiequ l-ġid lill-għasafar.

Ir-rebbiegħa hija żmien importanti għall-għasafar għax ikunu qed jibdeu ibejtu biex irabbu familja ġdida. Għalhekk dan huwa l-iktar żmien meta għandna nħarsuhom, speċjalment għasafar bħall-gamiem u s-sommien li qed jonqsu fl-Ewropa. Imma l-kaċċaturi Maltin iridu l-maqlub. Iridu jithallew ikomplu jisparaw fir-rebbiegħa fuq il-gamiem u s-sommien. U lee!

Nicholas Galea

Rari u grixti

F'Diċembru li għadda reġa' tfaċċa Malta **Gallozz tal-Afrika** (Allen's Gallinule *Porphyryla allen*). Din kienet ir-raba' darba li dan l-għasfur rari mill-Afrika qatt deher f'pajjiżna.

Kilitha miskinina!

Fl-aħħar *Il-Huttafa* ġibna r-ritratt tax-xellug u tħassibna fuq il-futur ta' dik il-povra ħarruba li spiċċat f'nofs triq ġdida li qed jibnu fil-Manikata. Minn dak iż-żmien 'l hawn ġara kif bsarna. Kif taraw mir-ritratt tal-lemin il-ħarruba issa taret minn hemm. Biex forsi tibqa' hajja, inqalghet bil-galbu u reġgħet tħawlet fil-qrib (fejn turi l-vleġġa). Aħna nisparaw li tibqa' hajja dil-ħarruba. Nisparaw ukoll li min jippjana l-iżvilupp fil-kampanja juri rispett sura lejn is-siġar, mhux qishom ma jeżistux!

Ftit ilu żorna l-povra ħarruba li bħalissa qisha skeletru. Rajnielha ħafna weraq ġdid qed jinbet mil-friegħi u tidher għadha hajja. Imma biex inkunu ċerti trid tghaddi mqar sena.

Victor Falzon

17 Diċembru 2013

19 Jannar 2014

Desirée Falzon

Kaċċa Stop!

L-**Albanija** ha twaqqaf il-kaċċa kollha għal sentejn. Hafna għasafar (speċjalment tajr tal-priza bħal ajkli) u anke orsijiet qed isiru rarissimi f'dal-pajjiż. Dan qed jiġri minħabba l-hafna kaċċa bl-addoċċ li ssir hemmhekk kull sena, speċjalment minn mijiet ta' kaċċaturi Taljani li jmorru hemm u jagħmlu herba.

Fil-mira!

L-**Istati Uniti** għandhom liġi tajba jisimha *Endangered Species Act* li tiproteġi annimali rari. Fost dawn hemm il-lupu, li ilu protett mill-1974. Imma issa qed jiġihajru jneħħu l-lupu mil-lista. Dan kollu biex ipaxxu l-kaċċaturi, li mejtin biex jerġghu jibdeu joqtlu l-lupu, halli jhossuhom vera *heroes*.

Hu hsieb il-lupu, Sur Obama, inkella ma nibqghux inhobbuk.

Ždiedu!

Matul is-sena 2013, l-enerġija mir-riħ kompliet tiżdied madwar id-dinja. Għalkemm naqset f'xi pajjiżi bħall-Istati Uniti, żdiedet sew f'pajjiżi bħall-**Kanada** u ċ-**Ċina**. Fis-sena 2012 l-enerġija totali mir-riħ kienet 283 gigawatts. Fl-2013 il-figura telgħet għal 318 gigawatts, żieda ta' 12.4%. Numru sabiħ.

Ikel ġdid!

Minħabba li qed tishon il-klima, l-istaġun tas-silġ fl-Artiku qiegħed jiqsar. L-orsijiet bojod qed ibatu l-ġuħ għax bla silġ ma jkunux jistgħu jikkaċċjaw il-foki. Fil-fatt fil-**Kanada** xi orsijiet imġewħin qed iduru għall-bejtiet ta' għasafar bħal *eiders* (tip ta' papri) u jklulhom il-bajd – eluf u eluf ta' bajd.

Tapir!

In-naturalisti l-ħin kollu jsibu annimali ġodda madwar id-dinja, is-soltu xi insetti jew żringijiet żgħar. Imma dan l-aħħar fil-foresti tropikali tal-**Brazil** u l-**Kolumbja** skoprew tapir ġdid li jiżen sa 110kg! In-nies indigeni kienu ilhom jafu bih imma għax-xjenza huwa ġdid: *Tapirus kabomani*.

Mela issa fid-dinja hawn b'kollox 5 speċi ta' tapiri.

988,000,000!

Kull sena fl-**Istati Uniti** biss huwa stmat li jmutu kwazi biljun għasfur għax jaħbtu mal-ħġieġ tat-twieqi. L-għasafar ma jarawx il-ħġieġ bl-istess mod li narawh aħna u spiss ma jindunawx bih. Għalhekk itiru għal go fih u hafna drabi jmutu mad-daqqa. L-aħjar mod biex nevitaw dan huwa li jitwaħħlu tejj jew stikers mal-ħġieġ.

Tfal!

L-istat ta' Idaho (**USA**) qed jiġihajjar iħalli tfal ta' 10 snin joħorġu għall-kaċċa! Din l-idea stupida u perikoluża harġu biha biex iżid il-bejgħ ta' snieter u rajfils! Wieħed mill-ghorrief li jrid dil-liġi nstema' jgħid: "X'hemm isbaħ milli l-familja kollha toħroġ tgawdi n-natura!" Prosit, għal dawn it-tuba tgawdi n-natura jfisser toqtol l-annimali!

Iktar friefet!

Studju li ilu għaddej hafna snin sab li mill-1993 sal-2011 il-friefet il-lejl tal-**Ewropa** żdiedu b'43%. Il-friefet il-lejl kienu naqsu sew fis-seklu 20, l-iktar minħabba l-qerda tal-ambjent naturali tagħhom u minħabba bexx u kimiċi. Bis-saħħa tal-ħarsien u proġetti ta' 'konservazzjoni, dawn il-mammiferi tal-ġenn qed jerġghu jirkupraw.

Multa multun!

Ftit ġimghat ilu l-**Kenja** għaddiet liġijiet ġodda kontra n-negożju illegali fl-**avorju** tal-iljunfanti. Ftit ilu nqabad Ċiniż bi 3.4kg avorju. Tellgħuh il-qorti akkużat li qed jinnegożja fl-avorju u wehel multa ta' €171,000 (jew seba' snin ħabs). Il-qtil tal-iljunfanti żdied sew f'dawn l-aħħar snin, forsi dawn il-liġijiet ħorox jgħinu biex tonqos dit-traġedja.

Mediċina li ma taħdimx, s'intendi.

*konservazzjoni = Meta annimali, pjanti jew ambjenti rari jingħataw protezzjoni u għajnuma speċjali biex jerġghu jżidu u jinfirxu, u ma jibqghux fil-periklu li jinqerdu.
 *avorju (jew ivorju) = Il-materjal li minnu magħmulni in-nejbiet twal tal-iljunfanti. L-avorju jinbiegħ l-iktar fiċ-Ċina, fejn jaħdmuh fi statwetti jew jagħmlu minnu 'mediċina'.

X'nista' nara tghid?

Jason Aloisio

Gojjin Linnat

Carduelis cannabina

Il-Gojjin huwa wiehed mill-għasafar tal-ghana li jidhru fi żmien il-passa. Dari kien aktarx l-aktar wiehed komuni fosthom, imma f'dawn l-aħħar snin naqas sew. L-istorja tiegħu, sfortunatament, hija komuni fl-Ewropa – it-tibdil fil-biedja u l-bexx çekknu l-popolazzjoni tiegħu b'xi 60%.

Minbarra fl-Ewropa, il-Gojjin jinstab ukoll fl-Afrika ta' Fuq

u fil-punent tal-Asja. Dawk li jghixu n-naħa ta' fuq tal-Ewropa jpassu, l-oħrajn huma ġeneralment 'residenti.

Jingħad li sa f'tit snin ilu xi pari Gojjini kienu għadhom residenti f'Għawdex imma mid-dehra spiċċaw ukoll. Kieku jithalla hemm ċans tajjeb li dan l-għasfur jerga' jibda jbejjet f'pajjiżna.

It-tpingija mehuda mill-ktieb **Għasafar Madwarna**, miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

'residenti = Meta animal ikun tal-post u mhux tal-passa.

MappAmbjenti 3 Steppa

Kif rajna f'Il-Huttafa 118 l-ambjent tar-raba jiksi iktar minn nofs Malta, u kif rajna f'Il-Huttafa 119 l-ambjent urban (bini, eċċ.) jiksi terz iehor minn Malta. Jekk tgħaqqqadhom flimkien tinduna li f'tit jibqa' post f'pajjiżna għall-ambjent naturali. U hekk hu, għax xi 18% biss ta' Malta nistgħu nqisuha ambjent naturali.

Hawn diversi tipi ta' ambjenti naturali u f'Malta l-aktar komuni fosthom hija l-istepa. L-istepa tikber fejn hemm art b'hamrija baxxa u fqira (nieqsa mis-sustanzi). Fl-istepa jikbru pjanti baxxi u ma ssibx sigar. L-aktar li jixxala huwa l-ħaxix, xewk u xi pjanti tal-basla (bħall-berwieq u n-narċis).

Hemm tipi differenti ta' stepa, skont l-art li tkun. Per eżempju hemm l-istepa tat-tafal, fejn tispikka l-ħalfa, ħaxixa li tikber qisha trof of griži.

Stepa oħra tikber fuq art li darba kienet tinhadem imma li ntelqet wara li l-ħamrija taret kwazi kollha mar-riħ.

Fl-istepa jghixu ħafna insetti, fosthom ġurati, friefet u ħanfus.

Insibu wkoll busaqajn u brimb.

Busaqajn x'ikun?

Hemm g-gej wiehed n-naħseb..!

Busaqajn harvestman

Victor Falzon

● stepa

Victor Falzon

Medda stepa fl-inħawi ta' Ras il-Pellegrin. Fin-naħa tan-nofs tar-ritratt tidher tikber il-ħalfa, u fin-naħa t'isfel (bil-fjuri ħomor) hemm roqgħa silla, pjanta oħra tal-istepa.

attività

Data **Il-Ħadd**
23 Marzu 2014
 Niltaqgħu **fil-pjazza**
tas-Sigġiewi
Ħin 9am
 Nispiċċaw
Il-Maqluba (hdejn il-
Qrendi) xi 12.30am
Ġibu ikel, xorb,
żarbun tal-mixi
Merhba membri* u
l-familji, hbieb...

*Membri taht it-8 snin
 irid jiġi magħhom xi
 hadd kbir (18+).

Ma Ra TO Na

Kif naghmlu kull sena,
 dir-rebbiegħa ha jkollna
 l-Maratona. Mixja ftit twila
 imma xorta sabiha ghax
 nghaddu mill-kampanja u
 l-kilometri bilkemm narawhom.
 Anzi dis-sena r-rotta ha
 nqassruha ftit. B'hekk inkunu
 iktar rilassati u ngawdu iktar
 in-natura li fir-rebbiegħa
 tisplodi bil-kuluri.

Wara l-mixja, għal
 min irid ha jkun
 hemm trasport lura
 għas-Sigġiewi.

Dakinhar inqassmu
 l-istiker I ♥ Klabb
 Huttaf numru 11.

Dis-sena ġejjin
 magħna wkoll
 il-membri l-kbar
 tal-BirdLife.

Fl-istess hin niġbru ftit fondi

F'din l-attività aħna niġbru wkoll xi flus biex nixtru xi haġa bżonnjuża għall-BirdLife. Per eżempju bil-flus mill-mixja tas-sena l-oħra (€1526) xtrajna solar panels biex indaħhlu ftit elettriku fiċ-ċentru żgħir tar-ringing li għandna fuq Kemmuna (ritratt tal-apparat mixtri hawn taht). Bis-saħħa ta' dan l-apparat ir-ringers li jmorru jistudjaw l-għasafar fuq Kemmuna jkunu jistgħu jixegħlu bozza filgħaxija!

Wara haġna riċerka għall-aħjar sistema, l-apparat xtrajnieh u ftit ġimġat oħra nwaħhluh fil-post, fuq Kemmuna.

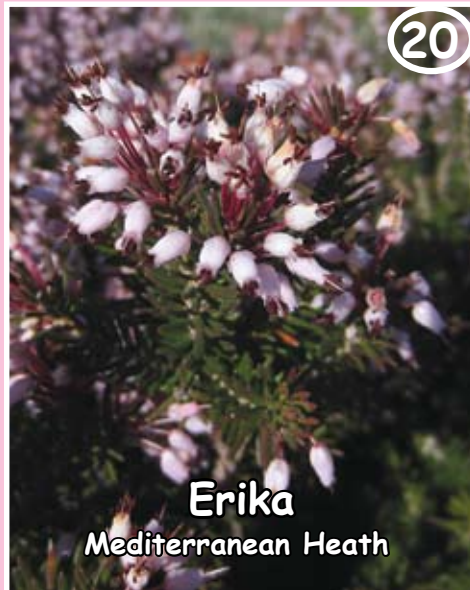
Dis-sena ha nużaw il-fondi biex nixtru **trombi u lentijiet biex jużawhom l-istudenti fir-riservi tal-Għadira u s-Simar**. Din mhix l-ewwel darba li ha nixtru apparat bħal dan, u dan għaliex b'xorti hażina t-trombi ma jservux haġna snin.

Biex tgħinuna niġbru flus għal dal-proġett użaw il-karta **sponsor** li waslitilkom ma' dal-magażin. Għandkom iktar dettalji fuq il-karta stess.

Grazzi haġna.

Intervista ma' Fjura

20

Erika
 Mediterranean Heath

X'kien għandek isem ta' tifla?

Ara l-ieħor! Forsi l-bniet issem mew għalija eh! U bil-ħaqq għandi ismijiet oħrajn: Leġjet ix-Xiħ, Savina, Saġhtar Aħmar, Issopu.

Waww! Allura Savina, inti pjanta komuni jew rari?

Ma tantx jien komuni imma f'xi nħawi fejn hemm l-ambjent tiegħi taf tara haġna 'arbuxxelli minna.

X'inhu l-ambjent tiegħek?

Jien fix-xaġħri nixxala.

Il-fjuri issa biss zmienhom jew għandek staġun twil?

Il-fjuri niftaħhom f'Jannar u Frar, imma le ma tantx idumu.

Ifuħu?

Xejn speċjali imma n-naħal xorta jsibhomli u jiffanga fihom!

Għandek xi problemi?

Ma tantx, ħlief li x-xaġħri hawn xi nies jaħsbuh tajjeb biss biex tarmi fih xi trakk terrapien!

Qed nara xi arbuxxelli maħruqin. Hawn min iħobb jaħraqkom ukoll?

Le ruħi dawk mhux maħruqin. Dak għax meta jinxfu l-fjuri jsiru bukketti kannella u jkun qisu xi haġda tahom in-nar.

Serraħtli rasi. Ċaw u grazzi.

Lilek ukoll. Tkun 'l hawn għaddi.

*arbuxxell = siġra baxxa u folta, bl-Ingliż bush jew shrub.

Il-Qanfud

Il-Qanfud (Algerian hedgehog *Atelerix algirus*) ta' Malta differenti mill-qanfud tal-Ewropa għax tagħna gie mill-Afrika ta' Fuq. Jiekol insetti, ħniex u bugħarwien. Joħroġ bil-lejl u spiss itajruh il-karozzi :(X'aktarx li ddaħħal Malta mill-bniedem fl-antik.

Il-Ballottra

Il-Ballottra (weasel *Mustela nivalis*) hija l-uniku karnivoru tal-art li għandna Malta. Hija żgħira ħafna u tiekol l-iktar ġrieden u firien, kultant iżżarma xi bejta għasafar jew tkaxkar żarmuġ ta' fenek. Jista' jkun li mhix indigena imma li ddaħħlet Malta fl-antik.

Il-Bugeddum

Fil-Gzejjer Maltin għandna żewġ speċi ta' bugeddum, wieħed f'Malta u l-ieħor f'Għawdex. Tar-ritratt huwa l-Bugeddum (Etruscan shrew *Suncus etruscus*). Qisu ġurdien imma huwa mill-familja tal-qanfud u jiekol insetti u annimali żgħar oħra. Dan huwa t-tieni l-iżgħar mammiferu tad-dinja!

Il-Pipistrell

F'Malta għandna erba' speċi ta' pipistrelli u mhux faċli jingħarfu minn xulxin. Dan tar-ritratt huwa probabbli l-Pipistrell tal-Faxx (Kuhl's pipistrelle *Pipistrellus kuhli*). Bħal friefet il-lejl oħra jittajjar filgħaxija u jiekol baħrijiet u nemus.

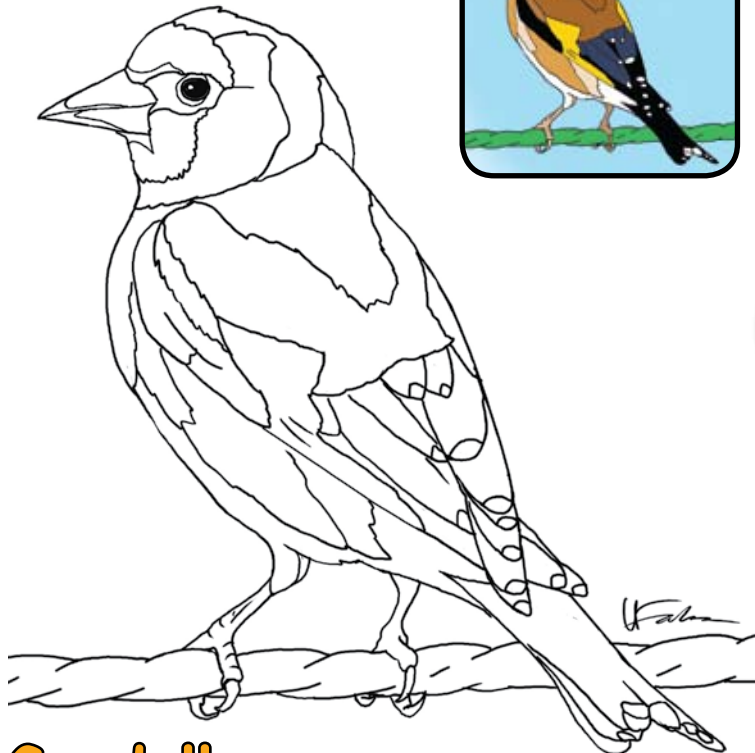

Niltaqqu ma' erba' Mammiferi Maltin

Malta nieqsa sew mill-mammiferi imma le mhux dawn l-erbgha biss għandna! Xi darba niltaqqu ma' ftit oħrajn.

Biss biss hemm iehor f'pagna 1.

Gardell goldfinch

Baq' ftit kalendarji x'jinbiegħu. Issa qegħdin €1.50 biss. Mir-riservi naturali jew miċ-Centru BirdLife f'Ta' Xbiex

Ibagħtulna tpingijiet u ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew pjanti kkultivati) ha ngibuhom f'dil-pagna. Basta jkunu veru tagħkom. Ibagħtuhom bl-imejl jew bil-posta*.
imejl il-huttafa@birdlifemalta.org
indirizz BirdLife Malta
 57/28 Triq Abate Rigord
 Ta' Xbiex XBX 1120

*Materjal li tibagħtu bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuh lura.

Kamaleonti ta' Jonathan Pullicino

Bufula Sewda

ARTIASKYA
 Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto (18)

Blongun Sekond ta' Kimberly Gauci

Jien naf nghum daqs blongun.
 Jien smajt li taf tghum daqs kantun.

Iktar attivita

Ejjew gawdu!

Nhar Sibt il-Ghid il-BirdLife ha torganizza attivita għall-familja fir-riserva tas-Simar: logħob, tftitxija għall-bajd tal-Ghid, eċċ. Għal iktar tagħrif ċemplu 21347644/5 jew ibagħtu imejl lil office@birdlifemalta.org

Attività għal Sibt il-Ghid • 19 April 2014

Victor Falzon

Pembroke

Elisabeth Conrad

It-Torri tal-Madliena nbena fl-1658 fi żmien il-Gran Mastru Martin de Redin

Minhabba li r-ritratt miġbud fi Frar, fl-isteppe jispikka hafna l-berwieq għax ikun bil-fjuri.

Fejn qiegħed?

Pembroke qiegħed max-xatt fil-grigal ta' Malta, bejn St Andrews u Baħar iċ-Ċagħaq.

Ilkoll x'aktarx li smajtu bil-lokalità ta' Pembroke, jew anke żortu l-post. Pembroke huwa raħa żgħir fl-inħawi ta' Paceville, Is-Swieqi u San Ġiljan – mhux parti ta' Malta li tant nassoċjaw man-natura normalment! Minkejja dan, ix-xagħri li nsibu fl-inħawi ta' Pembroke huwa wieħed mis-siti naturali importanti tal-Gżejjer Maltin, tant li dan huwa Sit Natura 2000.

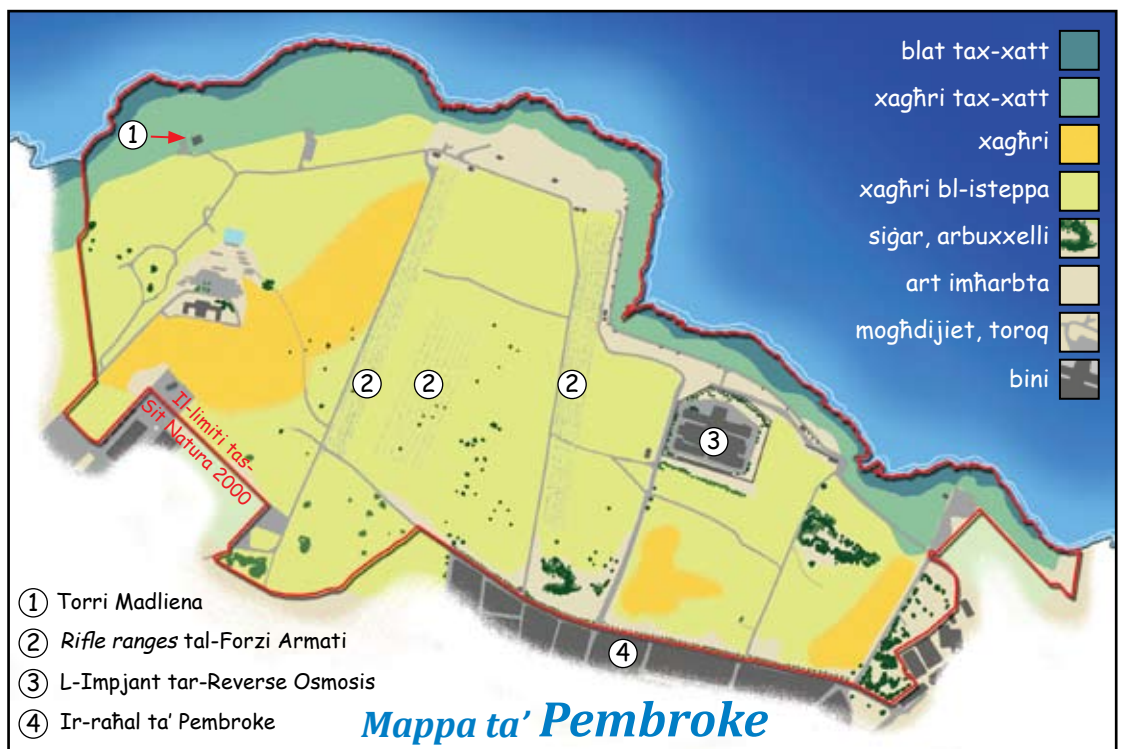
Ambjent li mhux faċli tgħix fih

Allura x'hemm daqshekk speċjali f'Pembroke? Hafna affarijiet. Ix-xagħri huwa minnu nnifsu ambjent ta' valur kbir, li fih insibu arbuxxelli u pjanti żgħar adattati sew għan-nixfa tas-sajf u l-qilla tax-xemx, u għar-riħ – tinsewx li mingħajr il-kenn tas-siġar, fuq medda miftuħa viċin il-baħar, pjanta żgħira trid tkun kapaċi tkampa anke f'riħ qawwi, speċjalment xi grigal mgħobbi raxx mielaħ tal-baħar.

Flora

Fix-xagħri ta' Pembroke insibu mhux biss speċi komuni tax-xagħri (bħas-Sagħtar) u tal-isteppe (bħall-Għansar u l-Berwieq), imma wkoll speċi li huma inqas magħrufin jew inqas komuni. B'mod partikolari, ix-xagħra ta' Pembroke hija magħrufa għall-orkidi, pjanti li faċli

tagħrafhom mid-dehra speċjali tal-fjuri. Fost l-orkidi li nsibu Pembroke hemm in-Naħla Griża, l-Orkida Hamra, l-Orkida tat-Tikek u l-Brimba Sewda – dawn jinkludu wkoll speċi rari fil-Gżejjer Maltin. Dalwaqt jasal l-istaġun tal-fjuri ta' dawn l-orkidi (l-iktar bejn l-aħħar ta' Frar u April) u jekk tmorru passiġġata Pembroke taraw xi spetaklu sabiħ dawn joffru. Pjanti oħrajn importanti huma t-Tewm Irqiq ta' Malta u l-Limonju ta' Malta, żewġ speċi endemiċi għal Malta. Minhabba li Pembroke qiegħed mal-baħar insibu wkoll diversi pjanti tipiċi tax-xatt, bħax-Xebb

Victor Falzon

Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jkisu kwazi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta kemm ghandna, Profs?

S'issa 39.

u l-**Bużbież il-Baħar**. Insomma, taħlita tassew interessanti ta' pjanti ta' ambjenti differenti.

Fi żmien ix-xita jinholoq ambjent importanti ieħor fix-xagħri ta' Pembroke, meta jiffurmaw l-ghadajjar tal-ilma helu. Dawn jinxfu bis-sħana tas-sajf, però sakemm idumu preżenti jipprovdu ħabitat għal diversi speċi li huma speċjalizzati biex jgħixu ċ-ċiklu ta' ħajjithom f'qasir żmien, qabel l-ghadira tinxef. Pjanta partikolari ta' dan l-ambjent li tinstab f'Pembroke hija l-**Elatine**, li hija endemika għal Malta u għal Lampedusa, gżira żghira Taljana.

Fawna

Meta speċi tkun endemika għal xi żewġ pajjiżi biss ngħidu li hi **sub-endemika**.

Fawna ta' interess ukoll ma tonqosx, kemm fl-ghadajjar, kif ukoll fix-xagħri u fl-isteppe. Fl-ghadajjar tal-ilma jgħix il-**Gambli tal-Għadajjar**, annimali żgħir u kwazi trasparenti, li

bħall-pjanti tal-ghadajjar ukoll għandu *life cycle* qasira. Fost l-ghasafar li tara daż-żmien hemm il-**Pespus** u l-**Buċaqq tax-Xitwa**, imma fir-rebbiegħa jiffaċċaw għasafar bħall-**Kuda** u anke d-**Daquqa tat-Toppu**.

Storja

Ta' min ngħidu li dan is-sit għandu wkoll valur storiku importanti. Sabiħ li napprezzaw mhux biss in-natura imma kull aspekt ta' wirt pajjiżna. L-istrutturi militari li nsibu f'Pembroke imorru lura mhux biss għal żmien l-Ingliżi (bħar-**rifle ranges** li għadhom jintużaw sal-lum mill-Forzi Armati), imma anke sa żmien il-Kavallieri ta' San Ġwann (bħat-**Torri tal-Madliena** u l-**fugass** - speċi ta' kanun imħaffer fil-blat). Jekk tagħmlu ftit riċerka ssibu stejjer interessanti ħafna marbutin mal-iżvilupp ta' din il-lokalità tul iż-żminijiet.

Alex Casha

It-Tursin il-Ġħul Xewwieki (Thorny Burnet) hija pjanta rarissima li f'Malta li tikber biss f'Pembroke.

Fil-fatt tinsab fir-**Red Data Book** ta' Malta.

Red Data Book x'jhabat?

Red Data Book huwa ktieb b'lista ta' annimali u pjanti li jkunu rari u fil-periklu li jinqerdu minn dak il-pajjiż.

Aron Tanti

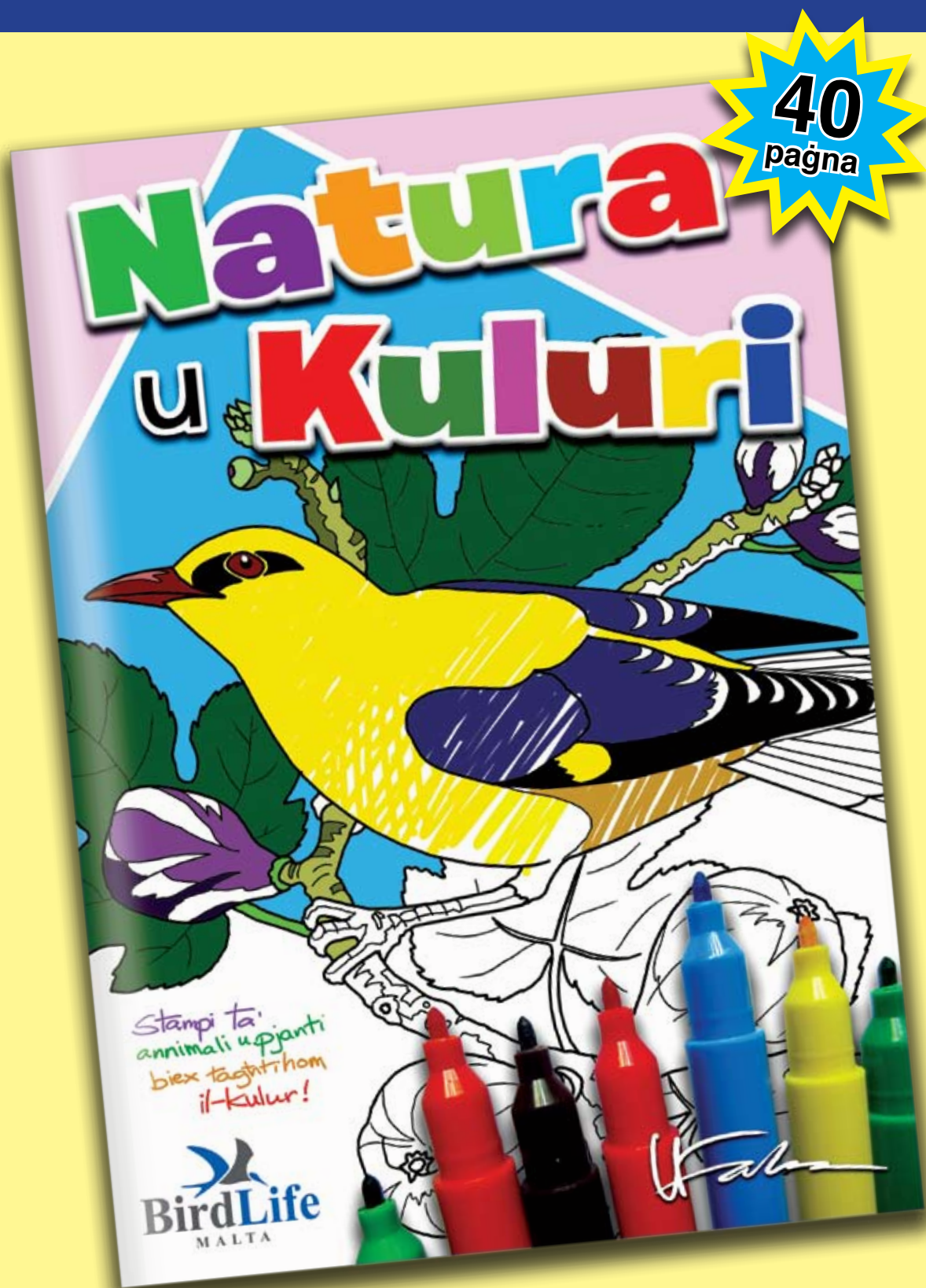
Il-Kuda (Northern Wheatear) tagħrafha mid-disinn iswed u abjad fuq denbha, li jispikka ħafna.

Alex Casha

It-Tewm Irqiq ta' Malta (Maltese Dwarf Garlic) huwa endemiku għall-Gżejjer Maltin.

Tridu dal-ktieb?

Idhol membru jew gedded sena oħra fi **Klabb Huttaf** u jkun tiegħek!